

**Barbara Coloroso:
The Bully, the Bullied, and the Bystander
Collins, Toronto, 2006 (2nd ed.)**

**A kötekedő, a terrorizált és a szemlélő
(részlet)**

Az alábbiakban a könyv első fejezetének fordítását olvashatja magyarul.
A fordítás 2009-ben készült a Kodolányi János Főiskola Társadalomtudományi és gazdasági
szakfordító szakirányú továbbképzésén írt szakdolgozat részeként

Meszéna Zsoltné
2009.

Első rész

1. fejezet: Tragédia három szereplővel

„Színház az egész világ,

És színész benne minden férfi és nő,

Fellép s lelép: s mindenkit sok szerep vár...”

(William Shakespeare, Ahogy tetszik, 2. felvonás, 7. jelenet, ford.:Szabó Lőrinc)

- A színész viselkedésével megtéveszteni, vagy befolyásolni szeretne másokat.
- A karakterszínész szokatlan, illetve jellegzetes személyiség típusok megjelenítésére szakosodik.
- Beskatulyázásnak azt nevezzük, amikor egy színészre egymás után olyan sokszor osztják ugyanazt a típusú szerepet, hogy mindenki avval a szereppel kezdi azonosítani és másfajta szerep eljátszására a továbbiakban már fel sem kéri.

Az erőszakos, másokat terrorizáló gyerek, az általa terror alatt tartott gyerek, és aki mindezt közömbösen szemléli – ez a három szereplője annak a tragikus színjátéknak, amit naponta előadnak az otthonainkban, az iskolákban, a játszótereken és az utcákon. A Bevezetőben felsorolt esetek egyértelműen mutatják, hogy a színjáték valóságos és a végkifejlet halálos is lehet. Az „erőszakos, másokat terrorizáló” szerepét játszó gyerek, szerepének megfelelően öltözik, cselekszik és beszél, akár csak a „terror alatt tartott” és a „közömbös szemlélő”. Ez a könyv az eljátszott szerepekkel, a szavakkal, a cselekedetekkel és mindezek együttes következményével foglalkozik. A legtöbb kisgyerek kipróbálja, és viszonylag könnyen eljátssza mindhárom szerepet, majd felhagy az erőszakos terrorizáló, illetve az áldozat szerepekkel és megmarad közömbös szemlélőnek. Számos gyerek egyidejűleg játssza az erőszakos terrorizáló és a terror alatt tartott szerepét, és könnyen vált egyikből a másikba. Néhányukat azonban beskatulyázzák egy szerepbe, amibe aztán belemerevednek, és mivel nincs lehetőségük hatékonyabb kapcsolatteremtési készségek kifejtésére, szinte lehetetlen számukra, hogy a szerepükből kitörjenek.

A beskatulyázás problémája nyelvészeti kérdéseket is felvet. Korábbi tanári pályafutásom során láttam, hogy milyen könnyű, hatékony és ugyanakkor egyáltalán nem célravezető, a nyelvet egyfajta gyorsírási jelként használva, a gyereket a diagnózisával azonosítani, és a továbbiakban az abban szereplő kifejezéssel nevezni meg őt, mintha az a

gyerek teljes személyiségét magában foglalná. Egy gyerek, akinek cukorbetegsége van, mások szemében *a cukorbeteg*, az epilepsziában szenvedő- *az epilepsziás*, az asztmás panaszokkal élő- *az asztmás*, és a tanulási nehézségekkel küszködő- *a „diszes”*. Egy kicsivel több erőfeszítést és néhánnyal több szótagot igényel, hogy azt mondjuk: *epilepsziával küszködő gyerek, asztmával küszködő gyerek, tanulási nehézségekkel küszködő gyerek*. Úgy gondolom, hogy a többlet erőfeszítést és a megnövekedett szótagszámot egyaránt megéri, hogy egy gyereket ne a betegsége vagy a fogyatékossága alapján tartsuk számon.

Akkor miért használom *az erőszakos, másokat terrorizáló, a terror alatt tartott és a közömbös szemlélő* kifejezéseket? Vannak, akik úgy érvelnek, hogy ha egy pszichoterror jellegű konfliktus résztvevőit szerepeik szerint nevezzük meg, akkor az egyben a beskatulyázásukat is jelenti és megakadályozza őket abban, hogy kimozduljanak negatív szerepükből. Ezek a szerzők a viselkedés megváltoztatására szeretnék összpontosítani és nem sorolják be a konfliktus résztvevőit szerepek szerint: *a másokat terrorizáló emberről, a mások által terrorizált emberről és a mindezeket szemlélő emberről írnak*. A hangsúlyt arra helyezik, hogy egyaránt alternatívát mutassanak a pszichoterror alkalmazói és elszenvedői számára.

Mások a minősítő kifejezéseket szándékosan, a gyerekek beskatulyázása céljából használják. A pszichoterror jelenségét nem árnyaltan, hanem amolyan jó ember-rossz ember séma alapján kezelik. Vö.: „A másokat terrorizáló emberek és áldozataik; A hibáztatás és megszegyenítés játszmája”¹ Ebben a felfogásban a konfliktushelyzet résztvevőit egymással szembeállítják, - szabadulj meg a másokat terrorizáló alaktól, és megszűnik a probléma.

Egy harmadik választási lehetőség az, hogy a minősítő szavakat bizonyos szerepek, és az azokra jellemző viselkedési sajátosságok megjelölésére használjuk. Ez az én választásom. Bármelyik kifejezést is használom ebben a könyvben - erőszakos, másokat terrorizáló alak, mások által terrorizált gyerek, vagy közömbös szemlélő - azt minden esetben azzal a szándékkal teszem, hogy beazonosítsak egy szerepet, amit egy adott gyerek egy hosszabb dráma egy bizonyos felvonásának egyik jelentében éppen akkor játszik. Nincs szándékomban ezzel meghatározni, vagy tartósan minősíteni az adott gyereket. A célom az, hogy jobban megértsük ezeket a szerepeket, és azt, hogy az ilyen szerepjátékkal együtt járó kölcsönhatások – akármennyire is közhelyesen hangzik a mi kultúránkban – egészségtelenek, abnormálisak, teljes mértékben szükségtelenek, sőt akár pusztító hatással is lehetnek a három szerep bármelyikét játszó gyermek életében.

¹ Ebben a témában megjelent írások címei, Google keresés alapján.

Mihelyst értjük ezeket a szerepeket, elkezdhetjük újraírni a szövegek könyvet, és létrehozhatunk más, egészségesebb, színlelés- és erőszakmentes szerepeket. Az erőszakos, a többieket terrorizáló gyerek másokon uralkodó, vagy őket irányítani szándékozó viselkedését pozitív irányba terelhetjük és a közösségben vezetői feladatokat bízhatunk rá. A terrorizált gyerek erőszakmentes magatartását méltányolhatjuk, és továbbfejleszthetjük, mint az ő erősségét. A közömbös szemlélő szerepét átformálhatjuk a tanú szerepére: a tanú kész kiállni, szót emelni és tenni valamit az igazságtalanság ellen.

A gyerekeink nem csupán játszóak, hanem élnek is a szerepeiket. Nem tudnak előadás után hazamenni és „visszatérni a valóságba”, mert az otthonuk is a színpad része. A szövegek könyvet viszont át lehet írni, új szerepeket lehet létrehozni, a cselekményt meg lehet változtatni, a színpadot át lehet rendezni, és a tragikus végkifejletet el lehet vetni. A színészek ezt egyedül nem tudják megtenni. Nekünk felnőtteknek kell felállni a székeinkből. Nem engedhetjük meg magunknak, hogy egy passzív, figyelmetlen, unott, megrémült, vagy mélységesen elszomorodott közönség legyünk. Nem vonulhatunk ki tiltakozásul a nézőtérről, nem vetethetjük le a darabot a műsorról és küldhetjük el a társulatot, hogy játsszon másutt. Nem az a megoldás, hogy száműzzük a másokat terrorizáló gyereket és meggyászoljuk az áldozatát. A szerepeket kell feladni, nem a gyerekeinkről kell lemondani. A gyerekeinknek egy új darabra van szükségük, és mi felnőttek tevékenyen részt vehetünk egy teljesen átdolgozott darab megalkotásában. Mielőtt azonban az új változat megalkotásához foghatnánk, elemeznünk kell és meg kell értenünk az eredeti tragédiát.

Jelenetek egy tragédiából

A másokat terrorizáló gyerek, a mások által terrorizált gyerek és a közömbös szemlélő egy sok változatban játszott színjáték. Ugyanazt a tragikus cselekményvázlatot adják elő más-más színészek, különféle jelmezekben és különböző szövegvariációkkal.

A díszlet állandó:

- Adott egy társadalmi kultúra, ahol a másokat terrorizáló embereket jutalmazták és az általuk terrorizáltakat hibáztatják.
- Adottak az iskolák, ahol a vezetés úgy tesz, mintha az intézményükben nem okozna problémát a pszichoterror, ahol a diákklikkeknek régóta kialakult hagyománya van, és

ahol egyaránt hiányzik a kidolgozott elvi álláspont, a megfelelő eljárásrend, valamint a program a pszichoterror problémájának kezelésére.

- A szülők, akiktől a gyerekek ellesik és/vagy tanulják, hogyan kell egymást terrorizálni.
- A felnőttek, akik a pszichoterror áldozatává vált gyerekek szenvedését nem veszik észre, segélykiáltásukat nem hallják meg.

Első felvonás: terepszemle

Az agresszív, másokat terrorizáló gyerek terepszemlét tart az iskolaudvaron, figyeli a többi gyereket, keresi, hogy kibe köthet bele, közben szemmel tartja a közönséget, hogy lássa, van-e felnőtt a közelben, aki odafigyel.

A későbbiekben áldozattá váló gyerekek egymagában labdázik az udvar szélén, nincs tudatában annak, hogy figyelik.

A többi gyerek együtt kosarazik, nevetgélnek, láthatóan jól érzik magukat.

Második felvonás: próbafutam

Az agresszív, másokat terrorizáló gyerek, mintha csak véletlenül történne, nekiszalad a kiszemelt áldozatnak, és megfigyeli mind az ő, mind a többiek reakcióját. Durva, bántó szavakkal illeti azt, akinek nekiment, hogy megfossa őt a személyiségétől.

A kikezdett gyerek megtántorodik és elesik, szorongást, ösztönös félelmet érez, de nem tudja, hogy mit tegyen.

A többi gyerek (a későbbi közömbös szemlélők) egy része másfelé néz, mások nevetnek az eseten és ezzel megerősítik a támadót, hallgatólagos beleegyezésüket adják a viselkedéséhez. Egyesek még szórakoznak is az áldozat rovására

Harmadik felvonás: a cselekmény kibontakozása

A támadó gyerek félrelöki a másikat, nem egyenrangú társnak, hanem nevetség tárgyának. tekinti őt, megragadja a labdát és messzire hajítja.

A megtámadott gyerek mindezt önmagát okolja, és gondolatban tovább gyötri magát („Egy nagy rakás szerencsétlenség vagyok, gyenge vagyok, nem számítok senkinek.”). Magát kritizálja, amiért tehetetlennek és erőtlennek érzi magát a támadó gyerekekkel szemben, próbálja bemagyarázni magának, hogy a másik nem is gondolja komolyan, hogy bántani akarná őt.

A többi gyerek egy része távolabb húzódik és bűnösnek érzi magát, amiért nem léptek közbe. Félnek és gyámoltalannak érzik magukat, felmerül bennük a gondolat, hogy vajon nem ők lesznek-e a következő kiszemelt áldozat. Mások bekapcsolódnak a játékba, gúnyolják a megtámadott gyereket, és a labdáját egymás között ide-oda adogatják. Ez a folyamat, mely során a másik embert elszemélytelenítik, és közben érzéketlenné válnak iránta, mind a támadó gyereket, mind a közömbös szemlélőket képessé teszi további, még súlyosabb erőszakos cselekedetek elkövetésére.

Negyedik felvonás: a támadó nekibátorodik

Az agresszív, másokat terrorizáló gyerek újabb alkalmakat talál arra, hogy gúnyolja és zaklassa a kiszemelt áldozatát. Tettelesen is agresszívebbé válik, és további bántalmazással fenyeget, hogy állandó rettegésben tartsa a másik gyereket. Erősnek és hatalmasnak érzi magát, amikor beleköt a gyengébbe. A következmények élvezettel töltik el.

A terrorizált gyerek a tanórák alatt azon töri a fejét, hogyan kerülhetné el az őt terrorizáló gyereket. Nem tud a tanulásra figyelni, pszicho-szomatikus tünetei lesznek, kifogásokat talál, hogy miért ne kelljen lemennie az iskolaudvarra, a mosdóba és az ebédlőbe; védtelennek és reménytelennek érzi magát.

A többi gyerek ismét két csoportra oszlik: az egyik messze elkerüli az erőszakos kötekedőt, hogy ne kerüljön vele összeütközésbe, a másik csoport bekapcsolódik a terrorizálásba. Mindkét csoportba tartozók félnek a támadó gyerektől, és meggyőzik magukat arról, hogy nem ők lesznek a következő kiszemelt áldozat. Úgy okoskodnak, hogy a sértett gyereknél várható volt, hogy mindez bekövetkezik, megérdemelte, amit kapott, egy nyámnyila alak, nincs benne az ő szűk baráti körükben.

Ötödik felvonás: a fájdalom tetőfoka

A támadó egyre fokozódó kegyetlenséggel folytatja a kiszemelt áldozat zaklatását és bántalmazását. Belemerevedik az agresszív kötekedő szerepébe, nem tud egészséges kapcsolatokat kialakítani, nem képes a másik ember helyzetébe beleélni magát, nincs benne empátia, hatalmasnak és népszerűnek tartja magát. Köztudott róla, hogy azt hiszi, neki mindent szabad, másokkal szemben intoleráns és kirekesztő.

A megtámadott gyerek még mélyebb depresszióba esik, és egyre nő benne a harag -- dühös magára, az őt terrorizálóra, a többi gyerekre és a felnőttekre, akik nem akartak, vagy nem tudtak segíteni neki. A sok hiányzás következtében, ha ott is van az iskolában, nem tud odafigyelni, tanulmányilag gyengén teljesít -- ez pedig további feszültség és megszegyenülés forrása. Mivel nem képes konstruktív megoldást találni arra, hogyan lábáljon ki ebből a helyzetből, a bosszúállás lehetőségein töri a fejét. Előfordulhat, hogy egy hozzá hasonlóan „nem kívánatos” elemekből álló csoporthoz kapcsolódik, akikkel közösen bosszút forralnak, de az is megtörténhet, hogy még jobban elszigetelődik a többiektől, és egyfajta önkéntes számkivettségbe húzódik vissza.

A közömbös szemlélők közé tartozók négyféle viselkedés közül választanak: 1. továbbra is félnek az agresszív kötekedőtől, és továbbra is az általa terror alatt tartott társukat hibáztatják azért, hogy áldozattá vált; 2. bekapcsolódnak a zaklatásba; vagy 3. mivel nem látják, hogy bárki is közbeavatkozna, megvonják a vállukat, mert önmagukat kevésnek tartják a helyzet megváltoztatásához; vagy ami még ennél is rosszabb, 4. mert nem is tartják szükségesnek, hogy bármi is megváltozzon.

Hatodik felvonás: finálé

Az évek elteltével, az erőszakos, agresszív gyerekekben nem fejlődik ki a reális énkép, szociális képességeiben is elmaradottá válik, a sértésekre és a vélt vagy valós provokációkra agresszív válaszokat fog adni. Az agresszív viselkedés jellemzi majd a személyes életét, a társas- és munkahelyi kapcsolatait. Mások terrorizálását elfogadható viselkedésnek tartja, ezért annak káros következményeit magyarázkodással és kifogások keresésével elbagatellizálja. Lehetséges, hogy a saját gyerekeit is terrorizálni fogja, és ezzel újra beindul az erőszak körforgása. Az is előfordulhat, hogy bűncselekményeket követ el és börtönbe kerül.

A terrorizált gyerek, mivel nem bíz a felnőttekben, hogy megmentenék, vagy segítenének rajta, és miután az egészséges társas kapcsolatoktól elszigetelten él, bármit megtesz, csak hogy a szenvedéstől szabaduljon. Lehetséges, hogy az elfojtott düh brutális agresszió formájában tör ki, egyaránt érintve az őt terrorizáló gyereket és azokat, akik neki segédkezni látszottak, a többieket, akik tétlenül szemléltek a dolgot, és nem tettek ellene semmit, valamint a felnőtteket, akik nem voltak képesek őt megvédeni. Egy másik eset az, hogy amikor a düh kirobban, az addig terrorizált gyerek, hogy megszüntesse a fájdalmat, magát öli meg. A harmadik, sajnos manapság túlságosan is ismerős változat, az első kettő kombinációja. A sértett gyerek többek halálával végződő, őrjöngő tombolásba kezd, majd magát is megöli, vagy pedig börtönbe kerül, amivel lényegében véget vet az életének.

A közömbös szemlélők vagy a helyzet foglyaivá válnak és azzal a büntudattal nőnek fel, hogy nem avatkoztak közbe, vagy az erőszak iránt olyannyira érzéketlenné válnak, hogy a mások terrorizálását elbagatellizálják és elfogadhatónak tekintik, mint a gyermekkor velejáróját. Nincs abban semmi különös, csak az egyik módja a gyerekek megedzésének. Ezt a hozzáállást a saját gyerekeikbe is belenevelik, és máris készen áll a színpad, kezdődhet a dráma előlről.

A szereplőket lehet váltogatni nemek szerint, a tettleges agressziót behelyettesíthetjük a kiközösítéssel, mások rosszhírének keltésével, rosszindulatú pletyka terjesztésével. Megváltozhat az ok, ami miatt a terrorizált gyerekekbe először belekötöttek -- összefügghet a gyerek fajával, nemével (ide értve a szexuális orientációt is), a vallásával, a külső megjelenésével, vagy a szellemi képességeivel. Az eredmény lehet egy egészen új dráma, ám az alaptéma, a felvonások és a tragikus végkifejlet változatlanok maradnak.

Ez a tragédia már túlságosan régóta műsoron van.

A továbbiakban, a könyv első részében a három főszereplővel ismerkedünk meg. Megfigyeljük a külső és belső jellemzőiket, a szövegeket, amiket mondanak, a cselekedeteiket, azt hogy milyen kölcsönhatásban vannak egymással, és az erőszaknak azt a körforgását, amit együttesen létrehoznak. Foglalkozunk azokkal a veszélyes tévhitekkel is, amelyek ezt a körforgást mozgásban tartják. A könyv második részében megvizsgáljuk, miként válhat az otthon, az iskola és a társadalom aktív szereplővé a pszichoterror előkészítésében és a gyerekek szerepeinek leosztásában. Ami a legfontosabb, áttekintjük azokat a módszereket, amelyek segítségével az említett három szereplő összefoghat, hogy megállítsák az erőszak körforgását, és megteremtsenek egy olyan közeget, ahol minden gyerek egészségesen fejlődhet.

Jellemző az emberekre, hogy szeretnek egyszerű magyarázatokat találni, ami azt az illúziót kelti, hogy léteznek egyszerű megoldások. ... Az iskolai agresszió kérdését tekintve, számos dolog van, ami növeli az előfordulási kockázatot -- a családon belüli erőszak, az erőszakos tévéműsorok, a pszichoterrorral kapcsolatosan akár elkövetőként, akár áldozatként előzetesen átélt élmények, és az a társadalmi szemlélet, ami az erőszakot, mint a célok elérésének sikeres módszerét támogatja. Az a legvalószínűbb, hogy a mostani helyzetünket nem egyik vagy másik tényezőnek, hanem mindezek összességének köszönhetjük.

(Dr.Howard Spivak, a Tuft Unuiversity School of Medicine gyermekgyógyászati és közegészségtani professzora, az Egyesült Államokban az iskolai pszichoterrorral kapcsolatos, első széleskörű, egész országra kiterjedő felmérés eredményét összefoglaló tanulmány bevezetőjének szerzője. A tanulmány a Journal of The American Medical Association c. folyóirat 2000. áprilisi számában jelent meg.)